

Ватикану, що стосуються України. Митрополит був науковцем європейського масштабу, членом НТШ, знавцем десяти мов. Він був оточеним гроном найбільш відомих вчених, що на той час перебували в Галичині.

Займався митрополит і вивченням українського мистецтва, у яке був закоханий. А.Шептицький особисто викладав цей курс у відомій мистецькій школі О.Новаківського.

А.Шептицький досить активно допомагав українській науці. Під час заснування Духовної Академії він сприяв створенню кафедр світських наук: української, староцерковнослов'янської, латинської і грецької мов, історії України, антропології, археології, астрономії, гігієни і суспільних наук.

Як бачимо, митрополит Андрей Шептицький був великим християнином, меценатом науки, культури і мистецтва, допомагав українському народові, використовуючи як власні фінанси, так і увесь свій хист та авторитет.

Література

1. Базилевич А. Введення у твори митрополита Андрея Шептицького.-Львів, 1993.
2. Лазечко Л. Меценати української культури //Культура і життя.-24 квітня 1993.-№.17.
3. Митрополит Андрей Шептицький: Наук. видання /Упор. Я.Заборовський, І.Олійник.-Львів, 1995.
4. Пелешишин Р. Значення поглядів митрополита А.Шептицького для виховання молоді в сучасних умовах //Формування основ християнської моралі в процесі духовного відродження України: М-ли міжнародної науково-практичної конференції.-Острог, 1995.-Кн.1.-С.24-25.

Ігор Тесленко

ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМИНИ МІЖ РОДАМИ КНЯЗІВ ОСТРОЗЬКИХ І ЗАСЛАВСЬКИХ

Перші сто років співіснування на Волині двох споріднених і досить впливових князівських родів. Острозьких і Заславських, супроводжувалися постійними непорозуміннями і чварами, що іноді переростали і у відверту ворожість між ними. В цілому, звичайні для середньовічних українських земель наїзди підданих одного магната на маєтки іншого у контексті взаємин обох родів відбувалися так часто, що князівські урядники просто не встигали заносити всі скарги про них до судових книг. Вся серйозність цих конфліктів може бути засвідчена залученням до суперечок державців, до листів і наказів яких обидві сторони прислухалися нечасто. З іронією сприймаються безкінечні однакові попередження короля Сигізмунда I княгині Беаті з Костельця Острозькій у справі між нею і кн. Кузьмою Івановичем Заславським: «...и приказуемъ тебе, абы ты инакъ не было, жебы он [кн. Кузьма Заславський - І.Т.] нам о томъ болюши того не жаловал».

Отже, розглянемо попередній розвиток взаємин обох родів і причини, які змусили їх ворогувати між собою в ті часи, коли, здавалося б, вони мали більше об'єднуючих рис.

Близько 1461 р. помер кн. Василь Федорович Острозький, залишивши синів Юрія і Івана, які на час поділу повинні були бути вже досить дорослими (у князя Івана Васильовича у 1460 році народився син Костянтин, майбутній гетьман великий литовський, маршалок Волинської землі, перший сенатор Великого князівства Литовського). Єдина дочка кн. Василя - Катерина (Агрипина) - була тричі одружена (по черзі із: Іваном Гойцевичем, Михайлом Нацовичем і Войтехом Яновичем Клочком) і провела більшу частину свого життя за межами Волині (у Білорусі і в Литві).

За поділом маєтків між братами, молодший Іван отримав батьківський Острог і продовжив рід Острозьких, а старшому Юрієві дістався Заслав і його нащадки писалися «князь на Острогу Заславський». Волость, сформована навколо Заслава, з трьох боків була оточена володіннями Острозьких. Внаслідок того ж поділу, Заславським відійшли окремі, «відірвані» від центру, маєтки (Білашів, Верхів, Черняхів, Милятин тощо), відвідати які можна було лише проїхавши Острозьку волость // Саме географічне розташування Заславщини, наближене до степової зони, було досить незручним.

Різке погіршення стосунків між родами відбулося вже за дітей Юрія і Івана Васильовичів. Коли у 1514 році помер кн. Іван Юрійович Заславський, його двоюрідний брат кн. Костянтин Іванович Острозький взяв у опіку всю родину небіжчика і частину його майна. Незабаром кн. Костянтин, ведучи справи Заславських, відокремив з їх земель третину маєтків і передав її братові небіжчика - кн. Андрію Юрійовичу, який у 1520 році усиновив сина Острозького кн. Іллю (при живому батькові!) і записав йому ці володіння /2/.

Боротьба за цю третину земель і за острозьке мито точилася у наступному поколінні між кн. Іллею Костянтиновичем Острозьким (а з 1539 р. - його дружиною кн. Беатою з Костельця) і кн. Кузьмою Івановичем Заславським.

30-40-х роки XVI ст. стали часом локальної війни Острозьких і Заславських. Війна велася і в судах адвокатами, і на місцях за допомогою зброї. У судах перевага була на боці Заславських. У 1546 їм вдалося довести неправомірність запису кн. Андрія Юрійовича (1520), який «...з роду, з молодости лет своих аж и до смерти своео смысла и розуму природноного, людского не мел и то никгда не было, абы коли которого часу мел к розуму прийти...» /3/ (а отже, за Литовським статутом 1529 р., він не міг розпоряджатися майном). Натомість у військовому плані Заславські значно поступалися Острозьким. Доходило навіть до облог Заславського замку, як, наприклад, у 1536 році, коли урядник острозький Тупило, «приехавши моцно, к гвалтомъ з делы (гарматами) и з гаковницами и з ручницами под замок его [кн. Кузьми Заславського - І.Т.] Жеславль, слуг и людей его побилъ и поранилъ и многий шкоды поделал» /4/.

Як уже згадувалося, після смерті кн. Іллі Острозького всю Острожчину успадкувала його дружина Беата з роду Костелецьких (сучасники вважали її позашлюбною дочкою короля). Молодший брат князя Іллі, кн. Василь-Костянтин, тільки у 1541 році був визнаний повнолітнім /5/ і мав отримати свою частину батьківських володінь. Поділ відбувся навесні того ж року /6/ і супроводжувався провокаціями з обох сторін. Взаємна ворожість всередині однієї родини продовжилася і потім. Тут слід зазначити, що кн. Заславські прихильно ставилися до кн. Василя-Костянтина Острозького. Останній тимчасово був опікуном дітей і маєтків кн. Івана (Януша) Кузьмича Заславського, що помер у 1562 р. /7/.

Беата з Костельця у середині XVI століття мала напружені стосунки (крім Заславських і Василя-Костянтина Острозького) із князями Збараськими, Корецькими, Масальськими, панами Клочками, Борзобагатими, Борзобагатими-Красенськими, Ходкевичами, Ясеницькими, Монтовтами-Кобліньськими, Боговитами-Шумбарськими та іншими родами. Комусь із них, ймовірно, належить спроба підпалення Острозького замку 20 травня 1562 року, про що було зроблено запис у Луцьких гродських книгах:

1562. травня 28. - Луцьк. - Заява урядника острозького і полонського княгині Беати з Костельця Острозької Миколая Венцеславського про спробу невідомого злочинця спалити Острозький замок.

В небытности П[а]на Бориса Ивановича Сова Подстаростего Луцкого на тот час на местцы его будучему мне Ивану Хрибтовичу Богуринскому писарю замку Луцкого писал и присылалъ врядник ее м[и]л[о]сти кнегини Иллиное Острозское кнегини Бияты с Костелца Острозекый и Пололский пан Миколай Венцеславский оповедаючи, иже дей тых часов м[е]с[е]ца мая двадцатого дня в среду на смерканю ходячи ему з служебниками ее м[и]л[о]сти по облаиках замку острозского обачили и знашли головнь огню за замкомъ, под стину замковую приложуную и будучи того вниманя от неприятелей кнегини ее м[и]л[о]сти П[а]нее своео постерегаючи в томъ шкоды, чого Боже дай вховати на перед, часу пришлого просил, абы то было записано, а так тое оповедале врядника острозского и полонского до книг замковых есть записано /8/.

У 1564 році кн. Беата вдруге виходить заміж - за серадзького воєводу Ольбрахта Ласького і через рік необачно записує йому всі свої маєтки. Фатальна помилка княгині коштувала їй знадто дорого - авантюрист Ласький, мріючи посісти Молдавський стіл, вирішує позбутися дружини, яка могла йому завадити у цьому, і ув'язнює її у своєму великопольському замку Кезмарк. Своєю агресивною політикою щодо сусідів Ласький нажив собі ще більше ворогів. Відчуваючи потребу у підтримці своїх молдавських планів з боку короля, серадзький воєвода записує йому у 1570 р. власну частину Острозьких володінь. Однак Сигизмунд-Август через чотири роки зрікається запису на користь кн. Василя-Костянтина. З переїздом до Острога молодшого з синів кн. Костянтина Івановича (1574) /9/ зникає напруження у взаєминах між родами.

У процесах між Острозькими і Заславськими, крім найближчих їх родичів і сусідів, брали участь придворні кола і самі державці. Граючи на суперечностях у відносинах двох родів, вони могли реально послабити політичний вплив кожного з них.

Таким чином, вивчення причин і розвитку конфліктів між князями Острозькими і Заславськими дозволяє відповісти на низку важливих питань, серед яких - виявлення сітки контактів обох родів і встановлення закономірностей перебігу локальних історичних подій.

Примітки

1. У майбутньому, коли саме почалася непорозуміння між двома родами, цей фактор відігравав досить важливу роль. Велика кількість сутичок відбувалася саме під час подорожей підданих Заславських до италіанських маєтків через володіння Острозьких.

2. Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie-Lwów, 1890, t. III [1432-1534]-S. 201-202.

3. Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie- Lwów, 1890.-t.IV [1535-1547].-S.450.

4. Ibid.- S. 22.

5. Ibid.- S. 304.

6. Поділ проходив під наглядом кн. Федора Андрійовича Сангушка, маршалка Волинської землі і старости Володимирського. У листі від 23 березня 1541 року (Archiwum...- t.IV.-S.278-279) королева Бона наказує кн. Федору Сангушкові звернути більше уваги на проблему поділу маєтків кн. Острозьких, а вже 29 травня 1541 року (Archiwum...- t.IV.-S.291) король Сигізмунд I дякує йому ж за довершення цієї справи.

7. До 1566 року між кн. Василем-Костянтином Острозьким і п. Григорієм Ходкевичем, каштеляном Троцьким точилася судова боротьба за право опікунства над дітьми кн. І.Заславського, 11 березня 1566 року Сигізмунд-Август визнав виключне право Ходкевича бути опікуном Івана, Михайла і Софії Івановичів Заславських.

8. Центральний Державний Історичний Архів України у м. Києві — Ф. 25 - Оп. 1 - Спр. 4 — Арк. 104 зв.

9. Kempa T. Konstanty-Wasył Ostrogski (ok.1524/1525-1608), wojewoda kijowski i marszałek ziemi wołyńskiej.- Toruń, 1997.- S. 175-176.

Алла Тинкевич

ФОРМУВАННЯ ТЕОРІЇ ОБРАЗУ В ПЕРІОД ІКОНОБОРСТВА (VIII-IX СТ.) В ПРАЦЯХ ХРИСТІЯНСЬКИХ БОГОСЛОВІВ

Ікона в історії нашого народу була не лише прикрасою культових споруд чи домівок, але й джерелом духовності. Бо ж саме християнство дало змогу українству виявити свою ментальність в образі, яке засвідчило про високу духовність українського народу.

З різних причин ставалося так, що наш багатостраждальний український народ був відірваний від джерела духовності - ікон. Проте він вистояв і на сучасному етапі відродження нової України пробуджується інтерес саме до сакрального мистецтва. Зацікавлення науковців часто не виходить за межі ритуалу. Так, у дослідженнях мистецтвознавців переважає саме емпірика: проблеми атрибуції, опису того, що зображено. Тобто, основна увага приділяється зовнішній, матеріальній стороні, рівню художньої майстерності іконописання. Ми намагаємося визначити перш за все історичну і мистецьку цінність іконописного твору, забуваючи про різницю між іконою і картиною на релігійний сюжет, ігноруючи органічний зв'язок ікони з церквою та християнами. І саме тут забуваємо про сутність ікони, божественність її першообразу. Так візантійські мислителі, такі, як Григорій Ніський, Климент Александрійський, Іринеї Ліонський, Іоан Дамаскін та інші робили спроби трактування іконописних образів.

Ранньохристиянські мислителі розрізняли три типи образів:

- міметичні (образи схожості) - Іринеї Ліонський, Феодор Студит;
- символічні і символіко-алегоричні (умовні);
- знакові (найбільш схожі умовні).

Відомий візантійський богослов, філософ і поет Іоан Дамаскін подає своє визначення образу: «Образ є подібність і парадигма зображення чогонебудь, яке показує те, що на ньому зображено. Не у всьому ж досконалий образ подібний першообразу, тобто. зображуваному, але одне є образ, а інше - зображення, і відмінності між ними досконало ясні, хоч і те, і інше являє одне й інше водночас».

Таким чином, сутнісною характеристикою образу є подібність прототипу по основних його параметрах при обов'язковій наявності деяких невідповідностей з ним, тобто, образ близький до оригіналу, але не є його копією, його дублікатом. Щодо зображуваного образу Дамаскін зауважував.